

KÉT SVÁJCI KERESKEDŐ ERDÉLYI ÚTJA

— Goldast Henrik és Zollikofer György —

Kohn Hillel és Zsakó Gyula a kolozsvári házsongárdi temető III. osztályának B. táblájában a keleti kerítés közelében 1909 őszén találta az alább leírt, hátradőlt „igen szép czimeres”, ereszes síremléket. Sajnos, azonban 1911-re már nyomtalanul el is tűnt,¹ úgy, hogy az 1920-as években én már semmi nyomát nem találtam.

E sírkő felirata Kohnék meglehetősen hibás olvasása szerint:

Act • 7
VRAM IESVS VEGYED HOZ
AD AZ EN LELKEMET • IT NYVG
SZIGH AZ VRBAN AZ TEKINTE
TES HENRICH COLDAS BISOF
OEF CZELL HELVETICVS ANNO
1646 FEBRVAR •

A sírkövön megismert név után a felirat ötödik és hatodik sorában felvésett három szó a közölt alakban egészen értelmetlennek tűnik fel, minthogy azonban Coldas Henrikről a következőkben azt a felvilágosítást kapjuk, hogy „helveticvs”, vagyis svájci, ezért a nyomkeresés közben figyelmünknek föltétlenül Svájc felé kell fordulnia. Itt azután reá akadunk e három értelmetlen szó megfejtésére is. Ugyanis Thurgaunak, az ország legkeletibb kantonjának nyolc kerülete közül egyiket, a területén levő legnagyobb helységről „Bischofzell”-nek, vagy „Bischofszell”-nek nevezik. A városka maga a Thur és Sitter folyócskák közötti hegylejtőn, a Bodentől légvonalban mintegy 12 kilométernyire fekszik. Lakói, akiknek háromötöde református, kétötöde pedig katolikus, jobbra földműveléssel foglalkoznak.² Nagyon valószínű tehát, hogy Bischofszell helység neve Coldas származási helyét jelöli, csakhogy a közlők a „de” vagy „von” prepozíciót kifelejtették előle. E feltevésünket megerősíteni látszik az a körülmény is, hogy — Kohnék szerint — a sírkőre címer volt kifaragva, továbbá, hogy az

¹ Kohn Hillel és Zsakó Gyula: A kolozsvári házsongárdi temető sírkövei 1700-ig. (EM 1911: 301.)

Leírásuk szerint a sírkő méretei: magyassága eresszel együtt: 115, eresz nélkül: 95, szélessége: 60, vastagsága eresszel együtt 30, eresz nélkül: 23 cm.

² Hoffmann K. Fr.: Deutschland und seine Bewohner. III, 60, 61.

elhunytat „tekintetes” címmel illették, amely titulus Erdélyben általában véve csak főembereknek járt ki (lásd a fejedelem „tekintetes és nagyságos” címzését is!), noha még azt a feltevést sem vethetjük el, hogy e címzésben a nagyobb megtiszteltetés, illetőleg udvariasság hangja szólal meg a nem utolsó rendű idegen vendéggel szemben.

Ezek után ha most már feltesszük a kérdést, hogy vajon mit is kereshetett Erdélyben ez a svájci idegen? Feleletet rája csak az alább felsorolandó adatok egybevetése alapján kaphatunk.

Mindenekelőtt bizonyosnak kell tartanunk, hogy kolozsvári tartózkodása csupán átmeneti volt, s nem lehetett se politikai, se hadi jellegű, hiszen Svájccal semmi ilyesféle összeköttetésben nem voltunk. Azután pedig nagyon hihető, hogy utazása közben tört reája az Erdély-szerte ekkor dühöngött pestis. E feltevéshez érdekes jelenségképpen fűzhetem hozzá az alábbi képet. Ugyanis a helybeli református harangoztatógazda 1646. esztendei számadáskönyvében a bevételi tételek között ugyanebben a hónapban, amelyben Coldas elhunyt, tehát február 22-én találtam egy Czolikopper György nevezetű férfi részére megrendelt harangozást is.³ E szokatlan hangzású névre vonatkozólag a zürichi egyetemen tanult édesapámtól annak idejében azt a felvilágosítást kaptam, hogy ez jellegzetes svájci eredetű családnév. Ezt az értesülésemet azután megerősíti a svájci Szent-Gallenben 1730-ban született Zollikofer György Joákim lipcsei református hitshónok és neves egyházi író neve is.⁴ A leírásbeli eltérés lehet akár nyelvjárásbeli sajtáság, akár pedig a kolozsvári feljegyző helyesírási tévedése. E név után még tovább kutatva, az első feljegyzéstől számított közel két évtized múlva, ismét reáakadtam. Ugyanis az 1664 nyarán Kolozsvárt elhunyt Fejérvári Benedek deák kolozsvári vagyonos kereskedő, városi főbíró, az itteni református egyházközség főgondnoka irományai közül jegyeztem ki: „Becsy adossagokrol Extractus Benedek Deák ur(a)m leirása szerint Anno 1664 november 3. . . . 1661 Czolikoffer Cristoph ur[na]k Tall(ér) N. 157.” Továbbá „1661 Czolikoffernek gyolcs árra Tall. N. 166.”⁵

E névről különben egy svájci lexikon így számol be: „Zollikofer-Familien der Kantone St. Gallen u. Freiburg. Der Name Weist auf den abgegangenen Weiler Zollikofen bei Münsterlingen am Bodensee hin.” E család szent-galleni ágáról pedig azt tudjuk meg, hogy „Die Familie ist eine typische Vertreterin des St. Galler Handels. Meistens wurde derselbe von Z. in der Form von Handelsgesellschaften, Familienhandelsgesellschaften u. andern, betrieben, nach Spanien, Frankreich, Oesterreich, Polen usw. . . . Der Hauptartikel war Leinwand.” A család másik ága „altenklingeni” előnevet használt. Ennek tagjai főképpen polgári meg katonai tisztségeket töltöttek be. Közülük az 1624-ben született Mihály 1679-ben osztrák udvari tanácsos, 1681-ben pedig a magyarországi rézbányászat feje volt.⁶

³ Szegedő Gergely harangoztatógazda Ratiója. (A kolozsvári ref. egyházközség levéltárában.)

⁴ Pallas Nagy lexikona. XVI. 1165. és Garve, Christian: Briefwechsel zwischen Ch. Garve und G. J. Zollikofer.

⁵ Fejérvári Benedek deák hagyatéki iratai. (A kolozsvári ref. egyházközség levéltárában.)

⁶ Historisch-Biographisches Lexikon der Schweiz. VII. (Neuenburg, 1934.) 675.

A fentebb felsorolt adatokból kitűnik, hogy a Zollikofer családnak hasonlóképpen a Bóden-tó közelében fekvő Szent-Gallen volt a főfészke. Az ottani ágból — amint láttuk — főképpen kereskedők kerültek ki, akiknek azután a bécsi „Niederlag”-ban nagy raktárak lehetett. Igen, ám, de II. Ferdinánd 1629. augusztus 11-én és 1630. május 25-én kiadott rendeleteivel minden protestáns vallású iparosnak és kereskedőnek felmondotta Bécsben a „Burgerrecht”-et, még azt sem engedvén meg, hogy a birodalmi városok kereskedői itt protestáns vallású ügyvivőket tarthassanak. Megelőzőleg a bécsi ipar és kereskedelem a nürnbergi és más nagy németországi városok mellett — bizony — még számba sem jöhetett.⁷ Ferdinándnak ezek a rendelkezései azonban egyszerre a bécsiek kezébe juttatták az osztrák tartományok és Magyarország piacainak áruval történendő ellátását, s ezért a bécsi ipart magát is fejlődésre serkentették. Nem tudom, hogy e tiltó rendelkezést minden országgal, avagy csak a nagy német birodalmi városok iparosaival és kereskedővilágával szemben érvényesítették-e? Annyi azonban bizonyos, hogy Czolikoffer Kristóf követelését Kolozsvárt 1661—64-ben is még mindig mint bécsi adósságot tartották nyilván. De akár raktára lett légyen Bécsben, akár pedig mint országos sokadalmakat járó árus jelent volna meg Erdélyben Svájc kiváló készítményével: a finom gyolccsal kereskedve, nemcsak itt, hanem mindenütt nagy forgalmat bonyolíthatott le.

E lehetőségek tisztázása után bátran ide sorolhatunk egy még korábbi adatot is, mert hiszen a benne előforduló kereskedő elrontott nevében most már biztosan reá ismerhetünk e kereskedőház egyik XVII. század eleji tagjára. Ugyanis Almássy István kassai kereskedő vásárlási könyvében feljegyezte, hogy 1601. február 8—16-i bécsi tartózkodása idején többek között „Collinghoffer György szentgáli polgártól vékony gyolcsot, gallért 749 f. — d. értékben” vásárolt.⁸ E nagy mennyiségű áru beszerzéséből nemcsak a hazai kereskedő kitűnő forgalmú üzletére következtethetünk, de bizonyítja a svájci cég nagy raktárát és árainak jó minőségét.

Mindezek után önkéntelenül is felötölhetik bennünk a gondolat, vajon az 1646-ban Kolozsvárt elnyugodott Czolikopper György nem volt-e a nevével egyező svájci cégnek belső tagja, sőt az 1601-ben jelentkezett azonos keresztnévet is viselő cégtulajdonosnak netalán éppen fia, avagy unokája, akit üzleti útja közben a messzi idegenben: Kolozsvárt ért utol a kegyetlen halál?

Zollikofer nevét tudva, most már az itt nyugovó halott kiléte után nyomozva, azt találjuk, hogy a sírkő emlékét megmentő ifjak — nagyon megbecsülendő jó szándékuk ellenére — a név olvasásában is nem tévedtek-e egy kissé? Ugyanis a svájci lexikon Coldas nevet nem ismer, tud azonban egy, mára már kihalt „Goldast” nevű családról, elmondván róla, hogy „Familien patrizischen oder adeligen Ranges in den Städten St. Gallen, Bischofszell u. Konstanz”. Ennek ugyan ismeri egy Henrik nevű tagját is, ez azonban a XVI. században élhetett (felesége: Cleopha von Gonzenbach). Az ő unokaöccsét Györgynek hívták, akinek azután felesége Zollikofer Borbála. Ez a Goldast György „zog nach Wien u. starb dort 1675. Mit ihm

⁷ Takáts Sándor: Nürnberg város tanácsa és Magyarország. (Századok. 1902: 864.)

⁸ Kerekes György: Nemes Almássy István kassai kereskedő és bíró 1573—1635. (Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1902: 208.)

erlosch die St. Galler u. Bischofszeller Linie der Goldasten”.⁹ Azt hiszem, nem tévedek, ha ifjabb Goldast Henriket e György testvérenek merem megtenni, aki bizonyosan sógorával s egyúttal talán üzlettársával: Zollikofer Györggyel jöven Erdélybe, mindketten itt lelték halálukat.

E képet még továbbfűzve, gondoljunk arra a körülményre, hogy az elmúlt századokban nemcsak a külsőországokbeli, de még a belföldi útra induló kereskedők sem utazgattak egymagukban, hanem az élet- és árubiztonság, valamint a megoszló utazási és szállítási költségek miatt többen összeverődve, kisebb karavánszerűleg vágtak neki a fárasztóan hosszú s — bizony — sokszor nagyon is bizonytalan útnak. Jó útmutató erre vonatkozólag a kassai kereskedők 1632. esztendőben készült céhszabályzata. Ez ugyanis egyenesen elrendeli, hogy „a társaságbeliek vásárookra és vásárokról együtt induljanak, egymást menet-jövet el ne hagyják, bajukban akárhányszor is atyafiként segítsék, mert ha azt, akit elhagytak, meglopják, a fele kárt megtérítik neki”.¹⁰ Nos, tehát miért ne gondolhatnánk arra a lehetőségre, hogy a házsongárdi temetőben nyugovó bischofszelli Goldast Henrik és a vele egyidőben elhunyt szent-galleni Czolikopper (Zollikofer) György csakugyan üzlettársak, avagy a távoli erdélyi útra együtt útba indult önálló kereskedők, akiknek végzetes útjuk továbbvezetett megszokott Szent Gallen — Bécs közötti járatuknál is! Ilyeténképpen a Goldast Henrik sírkövén Kohn és Zsakótól látott címerszerű faragvány akár kereskedői jelvény, akár pedig nemesi címer is lehetett. Nagy kár, hogy a leírásban nem közöltek róla akármilyen rövid leírást, mert — hát — amiként Bácsi Istvánné Hosszú Margit sírkövén — a levantei kereskedők jelvényét — a púpostevét láttam kifaragva, ugyanúgy kerülhetett valami effajta szimbólum az itt nyugovó sírkövére is, bár sokkal valószínűbbnek tarthatnók, hogy a nemes Goldast család beszélő címere semmisült meg e kövel együtt, amely tehát a szokásos címerpajzsban aranyátag ábrázolhatott.

Az Erdélybe avagy talán még azon túlra is ellátogatott kereskedőket útjukra hihetőleg még mások is elkísérték, s ezért ha a társak útközben el is pusztultak, még mindig maradt valaki, aki tisztességes eltakarításukról és emléküik megörökítéséről is gondoskodott. De az sem lehetetlen, hogy valamelyik kolozsvári üzletfelük, netalán éppen a fentebb megnevezett Fejérvári Benedek deák vállalta magára ezt az emberbaráti kötelességet, hiszen szállóhelyük is hihetőleg önála volt, minthogy mind a Nagypiacon, mind pedig a Széna utcában vendégfogadásra is alkalmas háza vala.¹¹ Ezenkívül azt is láttuk, hogy a sírkő felirata magyarul vala megszerkesztve, amit csak idevalósi valaki írhatott elő a kőfaragónak.

E sírkővel kapcsolatos minden lehetőség tisztázása után legyünk arra is tekintettel, hogy Erdélybe s a kapcsolt részekbe bizonyosan nemcsak az akadémiákon tanult diákok révén kerültek be a nyugat-európai szabadabb szellemi áramlatok, de béhozhatták ezt a külsőországokat járó hazai vagy pedig az onnan üzleti ügyekben ellátogató kereskedők meg iparosok is. Sajnos, ezeknek azonban aránylag csak kevés emlékét őrizzük. Éppen ezért minden ilyen lehetőségre még a szellemi áramlatok adattárának is szüksé-

⁹ Hist.-Biogr. Lexikon. III, 590—591.

¹⁰ Kerekes György i. m. (M. Gt. Szle. 1902: 185.)

¹¹ Fejérvári Benedek iratai.

ges felfigyelnie. Mindezekkel kapcsolatosan azt is meg kell említenem, hogy a Károli Gáspár által fordított bibliának Újszövetségében az Apostolok cselekedetei VII. részének 59. versében István vértanú utolsó felfohászkodása pontosan megegyezik e sírkő feliratának kezdő mondatával,¹² ezért bizonyos, hogy az itt nyugovó férfiú társával együtt hitében a helvét vallást vallotta.

(Részlet a „Kolozsvári házsongárdi temető régi sírkövei” című kéziratos munkából.)

¹² Jesus Kristusnak Ujj Testamentuma. Ultrajektom, 1794. 115.